

Pentru a înțelege modelul de evoluție a Estoniei precum și opțiunile sale politice și juridice, se impune să analizăm în profunzime câteva din procesele definitorii pentru istoria sa din ultimii ani. Spre a scoate în evidență acest fapt, voi delimita în prezentarea de față patru domenii:

- 1) Procesul restabilirii independenței Estoniei;
- 2) Cadrul istoric al politicii privind dreptul de cetățenie, ce se întemeiază pe principiul continuității juridice;
- 3) Opțiunile actuale ale Estoniei în aria politicii de securitate;
- 4) Experiența estonă ca un posibil model.

Se cuvine să remarcăm aici că a existat între anii 1940-91 — adică în perioada de ocupație sovietică — o rezistență notabilă împotriva guvernării comuniste. Până la începutul anilor cincizeci a predominat războiul de gherilă, pentru ca, mai apoi, rolul-cheie să fie deținut de o rezistență pasivă. Spre deosebire de numeroase alte regiuni ale Uniunii Sovietice, în Estonia mișcarea de rezistență s-a caracterizat, pe lângă anticomunism și antidictatorialism, printr-o stare de spirit antiocupaționistă. Țelul de primă mărime al mișcării de rezistență l-a constituit restabilirea independenței. În afară de dizidența propriu-zisă, a existat de asemenea o rezistență pasivă generalizată a populației, manifestată mai cu seamă în problemele cotidiene — ignorarea rușilor, alături de refuzul de a comunica în limba rusă, disprețul față de ofițierii sovietici, interesul spontan și foarte ridicat față de literatura și evenimentele culturale estone (numărul volumelor lui publicate în limba estonă se ridică la mai mult de 200.000 la un milion de estonieni), atitudinea de refuz față de căsătoriile mixte cu rușii, etc. Caracterizat prin spirit de autoapărare și autoconservare, naționalismul eston --a ieșit niciodată din cadrul pozitiv al speranțelor de restabilire, odată și odată, a independenței Estoniei și nu a luat niciodată forma urii rasiale față de ruși. Aceasta și-a lăsat amprentele pe aspirațiile la independența Estoniei, manifestate deja în 1988, când nu mai puteau fi stăvilite de anarhia crescândă din Uniunea Sovietică. În redobândirea independenței a prevalat calea juridică, iar nu aceea a autodeterminării naționale. Principalele argumente ideologice pentru recâștigarea independenței la acea vreme erau următoarele:

- 1) Poporul eston nu trebuia să facă uz de dreptul la autodeterminare, întrucât o făcuse deja în 1918 punând bazele unui stat independent;
- 2) Devenind independentă în 1918, Estonia se afla sub jurisdicția normelor internaționale; ea era un stat independent, recunoscut pe plan internațional și un membru al Ligii Națiunilor;
- 3) Ocupația sovietică din 1940 încoace era ilegală și trebuia așadar să i se pună capăt;
- 4) Nu era vorba de crearea unui stat eston nou, ci, mai degrabă, de restabilirea independenței prin încetarea ocupării și anexării, adică pe baza continuității legale a statului existent între 1918-1940.

Această cale făcea posibilă evitarea legitimizării continuității cu Uniunea Sovietică precum și a împărțirii responsabilității pentru acțiunile acesteia. În același timp, calea juridică declara drept ilegală politica colonială a Rusiei în Estonia, prin care, în contradicție cu principiile ONU, în jur de 500.000 de cetățeni ai Uniunii Sovietice s-au stabilit în Estonia, în scopul modificării acesteia. Pe de altă parte, această cale juridică a lipsit Rusia de ocazia de a manipula politica estonă prin intermediul cetățenilor ruși, a așa-zisilor „compatrioți”. Calea juridică a contribuit mai degrabă la potolirea tensiunilor dintre cele două națiuni, decât la agravarea lor. Statul restaurat al Estoniei pleca de la principiul cetățeniei juridice, nu de la

acela al etniei. Un cetățean eston de naționalitate estonă și unul de naționalitate rusă au drepturi egale în Estonia, după cum le au și cetățenii străini de naționalitate estonă și rusă.

Calea juridică a polarizat tensiunile din cadrul societății în jurul antipozilor: oameni obișnuiți—coloniști, Estonia ocupată—Uniunea Sovietică ocupaționistă, în vreme ce calea autodeterminării și a separatismului (adică a separării de Uniunea Sovietică) ar fi solicitat aceste tensiuni în direcția relațiilor interetnice.

Pe de altă parte, opțiunea pentru o cale juridică a atras asupra Estoniei criticile aspre ale Rusiei. Este foarte de înțeles, din punct de vedere politic, ca Rusia să accepte cu bucurie Estonia ca pe o moștenitoare legală a Uniunii Sovietice și nicidecum ca pe un stat al Europei căzut în 1940 sub ocupația ilegală a Uniunii Sovietice, caz în care părții ruse i-ar reveni responsabilitatea de a acorda despăgubiri Estoniei pentru pierderile cauzate de ocupație. A considera Estonia drept un stat restabilit pe baze juridice o plasează în același grup cu Finlanda, Suedia și Polonia, iar nu cu statele din cadrul CSI. Această poziție exclude Rusiei orice posibilitate de a se referi la „interesele sale vitale” din Estonia sau de a încerca să capteze Estonia în propria sferă de influență, fără ca faptul să fie catalogat neîndios ca agresiune. Însă calea juridică de restabilire a independenței estone a putut fi aplicată doar datorită statutului ei juridic și istoriei sale recente singulare.

După cum bine se știe, bazele statului eston au fost puse în 1918, în același val care a adus independența multor țări central și est europene, precum Letonia, Lituania, Finlanda, Polonia, Cehoslovacia și Ungaria.

Procesul din 1918 a adus cu sine constituirea principalelor instituții estone și a principiilor juridice care stau la baza politicii estone privind dreptul de cetățenie și minoritățile etnice. De o importanță decisivă în formarea principiilor estone privind dreptul de cetățenie a fost Tratatul de Pace de la Tartu încheiat cu Rusia în 1920. Potrivit acestui tratat, rușii din Estonia puteau, dacă doreau, să opteze pentru cetățenie rusă, în timp ce estonii din Rusia aveau posibilitatea de a opta pentru cetățenia estonă. Se ajunsese astfel, prin respectivul tratat, la o armonizare a politicii dreptului de cetățenie a celor două țări. Evoluția suveranității estone a fost întreruptă de Uniunea Sovietică, continuatoarea din punct de vedere legal a Rusiei, care a ocupat și anexat Estonia încălcând prin aceasta toate normele juridice internaționale precum și acordurile reciproce. Majoritatea statelor lumii nu au recunoscut această anexare și mai multe din misiunile diplomatice estone din străinătate au continuat să funcționeze. A continuat, de asemenea, recunoașterea cetățeniei estone ca cetățenie a unui stat independent. Situația internațională din 1991 a permis restabilirea independenței estone, act recunoscut de majoritatea țărilor occidentale în lunile august și septembrie ale aceluiași an. Independența Estoniei a fost recunoscută și de Uniunea Sovietică a cărei existență nu încetase încă la acea dată.

Așadar în august 1991, statul eston nu a fost constituit, ci restabilit de drept. Ca o continuare logică, s-a început restabilirea unui sistem judiciar legitim și a fost continuată respectarea acordurilor internaționale încheiate anterior anexării. Întrucât populația estonă nu fusese dislocată, iar cetățenia estonă fusese recunoscută internațional în cursul perioadei de anexare, la 26 februarie 1992, a intrat din nou în vigoare Legea dreptului de cetățenie din 1938. Această lege stabilea bazele cetățeniei estone precizând calitatea de cetățean eston și reglementând condițiile necesare obținerii cetățeniei. Aceste condiții erau de un liberalism fără precedent în comparație cu multe alte state europene — ele impuneau o rezidență de numai trei ani și cunoașterea elementară a limbii oficiale. Pe de altă parte, legea interzicea deținerea mai multor cetățenii.

S-a ivit însă o problemă practică în legătură cu străinii stabiliți în Estonia ca urmare a politicii anexaționiste. În momentul restabilirii independenței, trăiau în Estonia aproximativ un milion de estoni și 500.000 de cetățeni sovietici. La cumpăna dintre anii 1991-92 Uniunea Sovietică a încetat să mai existe ca stat, statutul cetățenilor sovietici care trăiau în străinătate

devenind astfel confuz, deoarece nici unul din statele nou apărute în urma prăbușirii Uniunii Sovietice (continuatoare legale ale acesteia) nu dorea să îi recunoască automat pe aceștia ca cetățeni proprii. Totodată oferea o procedură simplificată de înscriere a acestor persoane pentru cetățenia Federației Ruse. Naturalizarea foștilor cetățeni ai Uniunii Sovietice ca cetățeni estoni a început imediat după reinstituirea legii din 1938. Naturalizarea fiind posibilă doar în condițiile prevăzute de această lege, se iveau trei obstacole în calea ei. În primul rând, unii cetățeni ai Uniunii Sovietice erau ostili independenței estone, sperînd într-o dispartiție apropiată a statului eston și refuzînd de aceea, să ceară cetățenia estonă. În al doilea rând, cetățenii Uniunii Sovietice aparținuseră păturii privilegiate în timpul anilor de anexare și majoritatea lor nu învățaseră limba estonă. În consecință, cei mai mulți dintre ei au fost și sînt incapabili să vorbească limba oficială, fie și la un nivel elementar. În al treilea rând, Federația Rusă a refuzat să informeze autoritățile estone asupra foștilor cetățeni sovietici înscriși pentru cetățenia rusă conform procedurii simplificate. Nu cunoaștem decît numărul aproximativ de 80.000 anunțat de ambasadorul rus. Totodată, potrivit dreptului eston, persoanelor care dețin deja cetățenia unui alt stat nu li se poate acorda în același timp și cetățenia estonă.

La 1 aprilie 1995, întrunind cerințele actuale, a intrat în vigoare în Estonia noua lege a dreptului de cetățenie. Aceasta a fost introdusă mai ales datorită problemelor tehnice cauzate de vechea lege. Mai exact, noua Lege a dreptului de cetățenie explica în detaliu multe din prevederile Legii din 1938 prezentate într-un mod foarte general și care lăsaseră astfel loc multor discuții și unor interpretări diferite. În același timp însă, noua lege pleacă de la aceleași principii ca și cea veche. Legea are în vedere principiile actuale de drepturi ale omului și de egalitate între sexe; ea instituie proceduri simplificate de obținere a cetățeniei estone de către copii și persoane handicapate. Condițiile privind cunoașterea limbii oficiale sînt aceleași cu cele dinainte de legea din 1995. Condiția de rezidență a fost modificată la cinci plus un an pentru o armonizare cu sistemul în vigoare în majoritatea țărilor europene. De asemeni, s-a adăugat condiția unei cunoașteri generale a Constituției Estoniei și a Legii dreptului de cetățenie. Trebuie remarcat că cerința de cinci plus un an de rezidență nu se aplică persoanelor care locuiau în Estonia înainte de 1 iulie 1990, și aceluia care au solicitat cetățenia înainte de intrarea în vigoare a legii din 1995. Începînd cu 1992 au fost naturalizate ca cetățeni estoni în jur de 60.000 de persoane, în principal cetățeni ai fostei Uniuni Sovietice. Statutul foștilor cetățeni sovietici care nu au solicitat pînă în prezent cetățenia nici unui stat încă nu și-a găsit o soluționare; problema acestui statut necesită în esență o abordare politică, cu condiția să existe înțelegere reciprocă precum și acorduri între Estonia și republicile de odinioară ale Uniunii Sovietice.

Fundamentul politicii estone privitoare la minoritățile etnice fost creat în anii douăzeci. Legea autonomiei culturale din 1925 garanta tuturor minorităților care numărau cel puțin 3.000 de cetățeni dreptul de a-și stabili o autonomie culturală al cărei corespondent juridic era autoadministrarea locală. Legea mai oferea acestor persoane și posibilitatea de a se instrui în limba maternă și de a desfășura activități culturale colective. În plus, ea asigura susținerea de către stat a autonomiei culturale. Aceste posibilități au fost folosite de trei minorități: germană, semită și suedeză. Autonomia culturală a minorităților din Estonia era cea mai avansată din Europa acelei vremi.

În 1940 autoritățile ocupației sovietice au interzis autonomia culturală, iar multe minorități etnice au fost chiar anihilate. După restabilirea independenței estone, tradițiile antebelice au fost reluate adoptîndu-se în toamna lui 1993 de către Parlament noua Lege a autonomiei culturale. Această lege pornește de la premisele legii antebelice, dar totodată corespunde exigențelor moderne. Noua lege definește minoritatea etnică pe baze identice cu ale majorității statelor membre ale Consiliului Europei, considerînd minoritatea etnică o asociere de persoane constituită istoric și formată din cetățeni estoni, dar care sînt de origine

etnică, lingvistică, culturală sau religioasă diferită. Muncitorii străini sau imigranții recentii care dețin cetățenia unui alt stat nu sînt socotiți a fi o minoritate etnică.

Noua Lege a autonomiei culturale a minorităților etnice se află încă în curs de aplicare deoarece organizațiile care reprezintă minoritățile etnice din Estonia nu au reușit deocamdată să își completeze cererile oficiale pentru obținerea autonomiei culturale.

Estonia nu avusese înainte de cel de-al doilea război mondial o politică referitoare la străini pentru că nu existase necesitatea ei. Conform Tratatului de Pace de la Tartu din 1920, toți foștii cetățeni ai Rusiei țariste care trăiau în Estonia precum și toți cei care își alegeau să revină în Estonia erau considerați cetățeni estoni. Între anii 1920-40 imigrația în Estonia a fost extrem de redusă, dar în prezent, peste tot în lume, mișcarea populației s-a intensificat considerabil mai ales sub aspectul transferului de mînă de lucru străină. Lăsînd deoparte faptul că în timpul anilor de anexare Estonia a fost izolată de Occident și că nu a avut loc o imigrare în Estonia din regiunile tradiționale de emigrare, statul eston a constituit în schimb un magnet pentru deplasarea mînii de lucru în interiorul Uniunii Sovietice, atît din cauza nivelului de trai foarte ridicat de aici, cît și a politicii de industrializare a Uniunii Sovietice.

În aceste procese a jucat un rol important și politica imperialistă a Uniunii Sovietice care avea ca țintă rusificarea Estoniei, lucru în vederea căruia imigrarea a fost promovată la maximum. Astfel, în 1945 în Estonia erau 97,3% estoni pentru ca procentul acestora să scadă în 1989 pînă la 61%. Astăzi acest procentaj a crescut întrucîtva ca urmare a emigrării intensificate a sovieticilor. Este demn de notat faptul că, în diferite momente din timpul anilor de ocupație, au trăit în Estonia pînă la 8 milioane de străini alături de numai un milion, în medie, de estoni. În prezent au mai rămas în Estonia în jur de 350.000-400.000 din aceste opt milioane de străini.

După restabilizarea independenței estone din 1991 s-a ajuns la situația în care străinii nu aveau nici un temei legal pentru a trăi în Estonia întrucît nu existau reglementări în acest sens nici în cadrul legilor antebelice ale Republicii estone și nici în cel al legilor introduse de autoritățile sovietice în Estonia ocupată. Există așadar o problemă a cărei soluție încă mai urma să fie găsită.

Legea străinilor a fost finalizată la începutul primăverii lui 1993. În esență, ea era inspirată din corespondentele ei teoretice și practice din statele scandinave. Se stipulau prin această lege condițiile venirii străinilor în Estonia, ale șederii și plecării lor. Ea stabilea de asemenea drepturile și îndatoririle străinilor față de statul eston și responsabilitatea lor juridică. Legea preconiza folosirea sistemului permiselor de rezidență mondial recunoscut, în care acestea sînt temporare sau permanente. Luînd în considerare situația existentă, faptul că majoritatea persoanelor venite în Estonia ca urmare a anexării își stabiliseră căminul aici, de asemenea faptul că adeseori venirea lor în Estonia nu fusese rezultatul propriilor lor decizii, legea oferea o procedură simplificată de obținere a permisului de rezidență de către străinii care veniseră în Estonia înainte de 1 iulie 1990.

Această procedură implica următoarele:

1) Străinii aparținînd categoriei menționate puteau solicita un permis de rezidență în timpul șederii în Estonia pe baza documentelor („propiska”) emise de autoritățile respective ale fostei Uniuni Sovietice;

2. Acestor persoane li se garanta permisul de rezidență cu condiția să se manifeste conform procedurilor legislației estone și să respecte legile estone.

Peste 320.000 de străini au depus cereri pentru obținerea permisului de rezidență și pentru cei mai mulți dintre ei acesta este acordat aproape automat. Totodată, se fac eforturi constante pentru ca, în conformitate cu Legea Străinilor, să se ajungă la punctul în care toți străinii să se bucure de o protecție și de un statut legal identic, indiferent de originea lor și de circumstanțele venirii lor în Estonia.

Criteriul etnic nu are relevanță nici în politica estonă privind dreptul de cetățenie și nici în cea privind străinii. Alături de un milion de estoni dețineau cetățenia estonă înainte de 1940 în jur de 92.000 de ruși, 16.000 de germani, 7.700 de suedezi și 4.500 de evrei. În prezent, au obținut cetățenia estonă aproximativ 150.000 de ruși. În același timp, există câteva mii de etnici estoni care au cerut sau au dobândit cetățenia estonă. Fiecare persoană are drepturi egale în obținerea cetățeniei, indiferent de statutul său etnic. Potrivit Legii dreptului de Cetățenie acum în vigoare, persoanele de origine estonă nu au vreun avantaj sau privilegiu în obținerea cetățeniei estone.

Adeseori Estonia a fost sfătuită să își liberalizeze politica referitoare la străini și la dreptul de cetățenie. Este de înțeles ca puteri politice diferite să aibă opinii întrucâtva diferite în legătură cu un principiu sau altul. Ar trebui însă să se admită faptul că Estonia este un stat de drept, democratic, în care poporul reprezintă puterea supremă. În consecință, politica estonă poate decurge numai din convingerile și deciziile poporului al cărui reprezentant este. De fapt, politica estonă este într-o oarecare măsură mai liberală decât ar dori-o estonul de rînd și ar fi de aceea de presupus că este relativ ușor să câștigi popularitate apelînd la slogane populiste și națioanliste. Totuși, politica moderată și echilibrată în ce privește dreptul de cetățenie și străini a neutralizat pornirile extremiste pînă într-atît încît la ultimele alegeri, naționaliștii extremiști nu au reușit să întrunească numărul de voturi necesare intrării în Parlament. Ne îndeamnă totuși să rămînem prudenți popularitatea de care se bucură Frontul Național Francez, Partidul Progresist Norvegian sau Partidul populist-naționalist leton al lui Zigerist. După cît se pare, interesele națiunii și opinia internațională sînt just echilibrate în actuala politică estonă referitoare la dreptul de cetățenie și la străini. Deplasarea acestei politici într-una sau alta din cele două direcții ar putea afecta stabilitatea și democrația estonă. Toți experții de autoritate internațională, inclusiv cei din Consiliul European, din Uniunea Europeană și din Națiunile Unite, au confirmat faptul că respectivele legi estone sînt în acord cu principiile internaționale și că Estonia este un stat care respectă drepturile omului.

Estonia a plecat și va pleca în continuare de la următoarele principii:

1. Fiecare va avea libertatea de decizie în alegerea cetățeniei și a rezidenței. restricțiile în acest sens nu duc nicăieri. Cadrul necesar pentru aceasta îl constituie statul de drept, care respectă prerogativele legii;

2. Statul îi sprijină pe toți cei care vor să se integreze în societatea estonă, sprijinind în același timp învățarea limbii oficiale ca parte a culturii tradiționale;

3. Statul acordă sprijin economic aceluia care se decid să se repatrieze sau să se stabilească într-un alt stat.

În alegerea politicii de securitate Estonia trebuie să țină seama de spațiul geopolitic — Estonia este istoricește situată la granița dintre estul și vestul Europei, fiind pe de o parte puntea dintre lume romano-catolică și protestantă și lumea ortodoxă, iar pe de altă parte puntea dintre Scandinavia și Europa Centrală. Vreme de secole, Estonia a fost punctul de intersecție al intereselor mai multor puteri europene — Germania, Polonia, Lituania, Suedia, Danemarca și Rusia. Astăzi Estonia este unul dintre statele-cheie din zona Mării Baltice, dar și în securitatea nordului Europei. Fără îndoială, diminuarea opoziției dintre NATO și Rusia este un factor de întărire a securității Estoniei. Deocamdată însă Statele Unite sînt încă departe de un sistem de securitate colectivă acceptabil pentru toate părțile implicate. O importantă sursă de neliniște o constituie îndărătnicia părții ruse față de dreptul Estoniei de a-și alege în mod independent calea politică de dezvoltare, precum și obiectivul formulat aproape fățiș de a subordona din nou statele baltice controlului rusesc, fie prin presiune politică, fie prin forță. Agresivitatea Rusiei este motivul lipsei de voință a NATO de a lua asupra-și garanțiile de securitate a statelor baltice. În ciuda pretențiilor NATO potrivit cărora Rusia nu poate opri extinderea NATO, avem certitudinea că există un singur obstacol în calea aderării Estoniei la NATO încă din primul val — opoziția Rusiei.

Însă statele baltice nu sînt capabile docamdată să constituie prin propriile lor forțe sisteme de apărare destul de puternice pentru a umple vidul de securitate de pe coasta estică a Mării Baltice.

Prioritatea de vîrf pentru Estonia ca și pentru Letonia și Lituania este intrarea cît se poate de repede în Uniunea Europeană și în NATO. În ce o privește, Estonia este gata să facă tot ce îi stă în putere pentru a accelera acest proces. Pe de altă parte este evident că nu este în interesul securității Estoniei, chiar dacă ar urma să devină membră a NATO, să contribuie la încordarea relațiilor dintre NATO și Rusia. O zonă unificată de securitate, care să includă NATO, statele balcanice (preferabil ca state-membre ale NATO) și Rusia va continua într-un fel sau altul să rămîna unul dintre obiectivele, chiar dacă mai îndepărtate, ale politicii de securitate a Estoniei.

În final vreau să abordez problema modului în care experiența estonă poate folosi și altora.

Referindu-ne la experiența estonă, argumentul de căpătîi este neîndoios faptul că independența sa a fost restaurată fără pierderi de vieți omenești. În Estonia nu a existat o tensiune care să ducă la vărsare de sînge sau la conflicte dramatice în sfera etnică, socială sau politică. Acestea se datorează fără îndoială opțiunii sale pentru calea juridică și nu pentru cea separatistă. Moldova, Armenia, Azerbaidjanul și Tadjikistanul au devenit independente recurgînd la calea separatistă și nu au reușit să evite violența. De aceea, o critică aspră la adresa politicii estone privind dreptul de cetățenia are o tentă cinică și provocatoare. Experiența estonă demonstrează că este preferabil să se apeleze la situații juridice ori de cîte ori este posibil, iar nu să se impună prin forță principiile proprii asupra altora — mai devreme sau mai tîrziu aceasta duce la conflicte sîngeroase. Totuși, este limpede că istoria recentă a statelor baltice este singulară; ar fi practic imposibil să se creeze state independente din toate cele 12 republici ale Uniunii Sovietice pe o cale exclusiv juridică.

Este bine cunoscut faptul că problemele economice acute contribuie la încordarea relațiilor sociale, inclusiv a celor inter-etnice. La sfîșitul anilor optzeci și la începutul anilor nouăzeci toate țările central- și est-europene treceau printr-o depresiune economică. În rezolvarea acestei situații, Estonia a ales calea reformelor economice radicale ce implicau restituirea proprietății acelor ce o deținuseră înainte de perioada ocupației, privatizarea rapidă, dezvoltarea monopolurilor și o politică monetară dură. Retrospectiv se poate afirma că aceste reforme au fost justificate, Estonia fiind în momentul de față una din țările cu cea mai mare reușită economică din zonă, realizare la care s-a ajuns fără producerea mult temutei explozii sociale. În prezent, Estonia poate fi caracterizată mai degrabă printr-o diminuare a tensiunilor sociale. Concluzia ce se poate desprinde este: cînelui nu trebuie să i se taie coada puțin cîte puțin, de fiecare dată este la fel de dureros, ci toată o dată. Pe scurt, putem spune că Estonia a reușit cu destul succes să facă trecerea de la condiția de colonie rusă la aceea de stat democratic civilizată întemeiat pe prerogativele legii. Pe de altă parte experiența estonă arată că nici un model nu poate fi urmat în totalitate. În foarte multe privințe calea este unică pentru fiecare țară și fiecare trebuie să își găsească singură această cale. Există însă cîteva principii universale, al căror succes a fost demonstrat de experiența multor state. Experiența estonă aparține acestei categorii și tocmai în aceasta constă posibilitatea de a învăța din ea.

Traducere de Doina Baci

*

Mart NUTT, istoric, președintele Partidului Republican Conservator din Estonia. Între 1990-1992 director al Departamentului pentru Asia, Africa și America Latină a Ministerului de Externe; din 1992 deputat, președinte al Comitetului Constituțional al Parlamentului Eston.

Mart Nutt, *Different Nationalisms: The Case of Estonia*, publicat cu permisiunea **Uncaptive Minds**, editat de IDEE Washington. Textul a fost prezentat la seminarul internațional „Naționalismul în fosta Uniune Sovietică — tipologie, cauze, consecințe”, organizat de IDEE la Kiev, Ucraina între 29 noiembrie – 1 decembrie 1996.